

Budapestre vonatkozó újságcikkek

Szerző: *Siklóssy László*

Cím: *Illuminációk Mária Terézia kora óta a Mátyás-templom megvilágításáig*

Forrás: *Pesti Hírlap*

Osztályozás

Tárgy

665 (09)

Hely

Idő

"1928"

Személy

Bp

(Hely)

1928. 8. 23.

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

Illuminációk Mária Terézia kora óta a Mátyás-templom megvilágításáig.

A kivilágítás varázsa abból az időből maradt meg rajtunk, amikor a városokat ünnepies alkalmakkor ki kellett világítani azért, mert sötétek voltak. De mért kell kivilágítani manapság? Nem kell és alapjában véve ma már nem is világítjuk ki őket. Az a nagy siker, amelyet az elmúlt éjszakák Budapestjének ünnepi köntöse aratott, nem régi módi általános kivilágításának volt köszönhető, hanem azoknak a művészi elektromos ékszereknek, amelyekkel Budapest, ez a szépasszony, estére kelve felékesítette magát. Ilyen diadém volt a tündéri fényű Mátyás-templom, melyet méltán ünnepelt e lap vezető helyén Rakosi Jenő.

Szóval ma már nem kivilágítunk, hanem a világító technika modern eszközeivel tesszük művészié az éjszakát. Mindenesetre hosszú út volt, amíg elérkeztünk ideig. A régieknél azért volt oly nagy becsülete az alkalmi általános kivilágításnak, mert a város, amikor lenyugodott a nap s a felhőtlen égre még nem jött fel a hold: sötét volt. A városi hatóság utcáink normális világítását is alkalmi ösztönzésekre kezdte meg. Így pl. 1769-ben Albert királyi helytartó feleségével, Mária Krisztinával, Pestre készült; útját megelőzőleg azonban rendelkezésével küldött le a városi tanácshoz, hogy ez alkalommal a főbb utcákat és tereket világítsák ki. Tizenhárom évvel később, 1776-ban a Helytartó-tanács október 31-én Mária Terézia királynő parancsából a következő leiratot küldte a pesti városi tanácsnak:

— Mivel a nyilvános biztonság és nyugalom fenntartására, amely leginkább éjjel szokott meghiúsulni, kiválóan alkalmasnak látszik, hogy Pest városa által éjjeli lámpások állíttatnának fel, legalább is a bíróságok út ülésezésének ideje alatt; ép azért a legfensőbb királyi parancsból a Királyi Helytartótanács odautasítja a városi tanácsot, hogy megfontolással tárgyává tévén, miszerint a királyi Curia-nak kebelében való létezéséből nem csekély dicsősége háramlik, közölje velünk, hogy a fent említettek dolgában miképen gondolkozik.

Mindkét esetben egy-egy alkalom hozta létre az esti világítást, amely minden esetre elég erős volt ahhoz, hogy a polgárság — ha nem is látta be az efféle fényezés szükségességét — meglássa azt, hogy

a nagy uraknak ez a kívánságuk. Jövőben tehát, bár nem nagyon igyekeztek a köznapi világítást fejleszteni, alkalmi világításos látványosságokra szívesen áldozták forintjaikat.

A nagy uraknak bizony tetszett az ilyesmi. A bécsi udvar mindenben a párizsi után indult. Párizs és Versailles pedig fő-fő előmozdítója volt a díszes kivilágításoknak, amelyeket a kor művészei és technikusai nagyszerűen össze tudtak párosítani a királyi parkok vízi csodáival. Minden ünnepies alkalommal megkezdődtek a vízi- és tűzijátékok. Amikor például 1713 május 22-én az utrechti béket hirdették ki Párizsban, a jelenvolt Szentmáry-Király Ádám, Rákóczy Ferenc bizalmasa, ezeket jegyezte fel:

— Az tűzi mesterségek este kilenc órakor kezdtek el; először mozsár és tarackok lövettetettek ki, azután ugy kezdődött el az tűzi mesterség, amely egészen tizenkét óráig écczaka tartott.

A világító hatások elérésének, tűzijátékoknak már ez időben is különböző fajtáit eszelte ki az emberi elme. A mi pest-budai spíszbürgereink is igyekeztek ötletesek lenni. Így például 1800 tavaszán Budán időzött a fiatal József nádor gyönyörű szép első feleségével, Alexandra Pavlovna cárcselénnyel. Május 2-át, a nádorné születése napját, a polgárság esti víziünnepellyel kívánta megtisztelni. Nyolc órakor szállt a szigeti parton csónakba a nádori pár. Alig foglaltak helyet, egyszerre csak a sziget alsó végéből kettős sorban huszonhárom ladik fejlődött fel, mindegyiken egy embernagyságu, megvilágított, átlátszó betű. E betűk a Vivat Alexandre Pavlovna szavakat adták ki.

Az ilyesmirel esztendőnkig beszélt akkor a nép. A világító hatások használhatóságára apródonként üzletemberek is rájöttek. Különösen a legnépszerűbb ipar: a vendéglősöké. A Szent István-napi kivilágítást is vendéglősök kezdték az 1830-as évek elején. Pesten a Redut és a Tivoli nevű mulatóhely bérlofi jeleskedtek e téren. Redut alatt az időben a Hét Választó Fejedelemhez címzett fogadó volt értendő. Budán a Horváth-kertet illuminálták évtizedeken át. A harmincas évek feljegyzéseiben az akkori illuminációs technika világosító tulipánokat, virágos süvegeket, mécsket, lámpacsillagokat, piramisokat és átlátszó festvényeket produkált, ez időben tehát a japán hatás alatt a lampionozás még nem divatozott.

A fő világítási effektust a transzparencsokkal, az átvilágított képpel lehetett elérni. A régi újságokban böngészve ráírtam, hogy egy Rarke Nifent nevű

cosmorama-tulajdonos volt az első, aki Pesten 1843-ban üzleti céggéként transzparencst alkalmazott. A cosmorama félig körkép, félig panoráma volt; részben elődje a mozíknak, a világító technika e fő-felhasználóinak.

A mult század elején már izgatta a polgárságot a világítás kérdése. 1840-ben, amikor már állt a pompás Redut-épület a Duna partján (amelyet Hentzy lött össze 1849-ben), erős támadás érte Emmerling Károly redutbérloft, amiért faqqyas viaszgyertyákkal világította a termeket s nem tiszta viaszgyertyákkal, vagy Milly-, Margarin- és Stearin-gyertyákkal, amelyek akkor a világítás standardját jelölték meg.

Az alkalmi világítások előfutárja: a színház. Kézelhető hogy milyen meglepetést keltett 1837-ben a Rajzolatok e lannak az a hire, hogy az ujjonnan felépült Nemzeti Színházban „a kellemetlen büzü olajvilágítás helyett légszuszakivilágítást fognak használni”. Ugyane színpadunk világításának további fejlődéséről 1863-ban olvasunk egy hírlapi tudósítást, amely szerint az igazgatóság egy villamos világító gépet készítettett, amely által „a nap, hold és világ csalódság híven lesznek utánozva”.

Ez nagy újság volt abban az időben, amikor az egyébként modern Szekrényessy még a régi eszkö-

zökkel, azaz gyertyás lampionokkal rendezte velencei éjszakáit a Császárfürdőben. A mult század budapesti nyilvános mulatságainak egy jelentékeny része u. i. velencei éjszaka néven zajlott le. Az efféle legnagyobb kivilágított éjszaka 1882-ben Szent István napján volt. Erről az egykoru hírlaptudósítás így számol be:

— Az estét alig várta a roppant közönség, mert ez sokat ígért. Velencei éjet a tavon, tűzijátékok, vilamos világítást, élőképeket. Mindezt a tavon. A tó környékére húzódtott tehát mindenki, ott várt, ott szorongott. Akik közelebb jutottak a parthoz, azok erőszakkal sem szabadihatták ki aztán magukat a hátul levők áttörhetetlen phalanxából. De végre megjött az este. A csónakokon lampionok, görög tüzek gyultak föl; aztán rakéták szálltak a magasba. A tó tarka képet nyert s egyszerre tündöklött benne fánya, rakéta, villamos fény és görög tűz. Aztán meggyújtották a villamos nagy lámpát is, mely az élőképekre vetette világát. Egy magas állványon ott volt egész Magyarország minden nemzetisége, körülveve Hunniát, aki magasra tartotta kardját. Akik elég jó helyen, elég közel álltak, jól láthatták...

Hatalmas érzés dagaszthatta a kebleket, amikor meggyújtották a nagy villamos lámpát is! A fénytől,

Budapestre vonatkozó híradások

annak újszerű, szokatlan erősségétől való megrész-
gülés még hosszú évekig tartott. Ennek jegyében zaj-
lott le az 1892. évi nagy kivilágítás, a negyedszázados
koronás királyi párnák Pestre érkezése alkalmá-
ból. Ez alkalommal valóban fényárban uszott az
egész város. A régi és modern világítási technikák
találkoztak. Mindenki köteles volt minden ablakába
két-két gyertyát elhelyezni. (Csodálatosképen ez az
ősi kivilágítási mód még manap is divatozik.) Diadal-
maskodott a már szokottá vált *gázvilágítás* s a még
mindig újszerű *villanyvilágítás*. Hónapokon át dol-
goztak az épületekre alkalmazott masszív vasrácso-
kon, amelyek a rájuk erősített villanyörtékekkel az
uralkodó pár nevét, jelmondatát, éltetését és hazafias
fölrásokat tüzelték felénk. Az emberek kábultan
mentek haza és kigyulladt szemmel, boldogan jelen-
tették ki:

— Gyönyörű volt, káprázatos: majdnem bele-
vakultunk . . .

Ezt a világítási módot, amely akkor még őszinte
volt s amely akkor még szerető, sőt gyöngéd akart
lenni, az *amerikai reklámtechnika* vett egondjaiba és
egy *gigantikus óriássá* nevelte. Ennek az iparművé-
szetnek klasszikus hazája a *Broadway Newyorkban*,
ahol a járó-kelő minden este a *legpazarabb és leg-
brutálisabb színjátéknak* lehet tanuja. Ha innen
valaki visszaszállhatna pl. az 1892-es kivilágításunk-
ra, azt homályosnak, kisvárosiasnak, érthetetlenül
primitívnek, sőt humorosnak találná. Ugyanez az
amerikai azonban a legnagyobb *meghatottsággal és
föltétlen elismeréssel* nézné. — sőt, reméljük, nézte
— mai szentisvánnapi kivilágításunkat.

Miért? Mi történt itt? Egyszerűen az, hogy rá-
jöttünk, hogy világítási effektust nem gyertyafény-
tömeggel, nem dinamikával, nem brutalitással kell el-
érni, hanem ötlettel és művészlélekkel. Soha jobban
nem igazolódtak be a költő szavai: *kinek virág kell,
nem hord rózsaberket s a látni vágyó napba nem
tekint*.

Budapest korszerű artisztikus világítási pom-
pájának problémáját mostani nagy nemzeti ünne-
pünk alkalmával *Barta Károly* oldta meg, aki azon-
felül, hogy mint villamosági vállalkozó szakmájá-
ban az első sorban áll, igazi megértője a művészet-
nek és a művészeknek: nem egy *művészeti pályadíj*
dicséri áldozatkészségét. Most a tizenkettedik órában
vállalta el *Barta Károly* a *Mátyás-templom* megvi-
lágítását. E vállalkozása minden várakozást felül-
mulóan sikerült. A közönség semmi közvetlen fényt
nem kapott szemébe. Enyhe, de mégis uralkodó
fénytömeg jelent meg a város felett, amely a maga
megszokott milliányi csillagával sötétségbe látszott
süllyedni. Ez a fény egy tündérpalota környékéből
eredt. A *Mátyás-templom* és a *Halászbástya* ugy me-
redt élénk, mint egy fejezet az ezeregy éjszakából,
jobban mondva, a magyar multból. Abból a multból,
amelyből egy éjszakára minden fájdalom eltávozott,
csak egy kis melanchólia maradt meg és sok remény.
És sok szépség. Most láttuk meg igazán, milyen tör-
ténelmi remekművünk van. Jövőre hasonló megvilá-
gításban kívánják részesíteni a *királyi várat*.

Az ünnepi kivilágítások terén tehát új korszak
kezdődött. Nem fullasztjuk zsirba-borba vendégein-
ket, nem fárasztjuk — on látni- lók tömegével
őket; egy képet mutatunk nekik, egy *felejthetlent*.

Siklóssy László.